

אני רוצה קודם לספר קצת על הורי. אבא שלי נולד בכפר בבוהמיה, אחד מ-6 ילדים והוא בעצם בגיל צעיר מאד עזב את הבית, הוא הלך ללמוד לפראג בבית ספר מסחרי, וכשגמר את בית הספר עשה את הבגרות בגיל 18. הוא היה לגמרי עצמאי. יצא לטריאסט ושם הוא עבד 14 שנה באיזה פירמה גדולה לאימפורט אקספורט, ומאז בעצם היתה לו אהבה מאד עמוקה לאיטליה, לשפה האיטלקית, שאותה ידע טוב מאד. ובעצם לכל דבר איטלקי. הוא התחתן בשנת 14 זמן קצר לפני פרוץ המלחמה, ובזמן המלחמה הוא שירת כקצין בצבא האוסטרי. את ההורים שלו אני לא הכרתי.. את הסבא והסבתא מצד האבא, כי הם נפטרו כשהייתי תינוקת.

אמא, נולדה באיזה עיירה בבוהמיה בחבל סודטים, באיזור של מכרות פחם. האבא שלה, סבא שלי, היה רופא, רופא כזה כמו שקוראים עליו בספרים רואים בסרטים, ככה רופא, שנסע עם התיק השחור של, בכרכרה עם סוסים לכל בית: אם היתה לידה, אם היתה תאונה ככה רופא בית כזה מהדור הישן. את סבא וסבתא האלו אני מאד אהבתי ונפגשנו איתם לאיתם קרובות.

אחרי המלחמה הורי התיישבו בפראג ובעקבותיהם גם באו אחות ואח והוריה של אמא. כך שהמשפחה של אמא שאליה היינו מאד קרובים. התראינו לעתים קרובות ביותר. אנחנו 3 בנות בבית. אחות יותר מבוגרת 3 וחצי שנה ואחות תאומה שלי. ה- 3 וחצי שנה שזה 4 כיתות בית ספר היו אז נראות לנו כהבדל אדיר. היא תמיד היתה הגדולה והסמכותית ובאיזשהו אופן נשארה עד היום כזאת. רציתי להגיד שהיינו 3 בנות, אנחנו אז באותה תקופה היינו נחשבות למשפחה מרובת ילדים. כי בתקופה הזו אחרי מלחמה העולם הראשונה, היה באירופה מין אופנה של מעט מאד ילדים כל המכרים או הקרובים היו ילד אחד או שניים ואנחנו היינו 3, כמובן בטעות כי הרי היינו תאומות. אבל אבא שלי חשב תמיד ששלוש בנות זה הדבר הכי טוב שיכול לקרות לבן אדם והיה אבא גאה ביותר. היתה לנו ילדות ונעורים אני חושבת יוצא מהכלל מוצלחים. ככה שנקרא בית אמיד. ילדות מוגנת. ההורים כפי שהיה נהוג נתנו לילדים כל מה שהיה אפשר לתת- השכלה, חופשות מכל הבחינות. ובשבילי אם אני חושבת על הילדות ועל הנעורים, אחד הדברים המשמעותיים ביותר שזו היתה ילדות בפראג, ובאותה תקופה. כי זו היתה אחת התקופות הטובות מאד. ופראג היתה עיר נפלאה ועתיקה והצירוף של העיר העתיקה עם הרוח החדשה של המדינה אז, של המדינה המתחדשת היתה רוח יוצאת מהכלל. אני תמיד מדגישה את זה ורוצה להעביר את זה לילדים ולמדתי בבית ספר, כמובן עם אחותי התאומה. היינו תמיד ביחד. אני חושבת שעד עלייתי ארצה אנחנו לא נפרדנו אפילו יום

אחד. ומאד אהבנו להיות תאומות. אני חושבת שאנחנו גדלנו לפני עידן הפסיכולוגיה ולא ידענו שצריך להיות בעיה עם תאומות אז גם לא היתה. והיה תמיד עם מי לשחק תמיד עם מי להיות. הלכנו לבית ספר רק של בנות, זה היה מקובל. היו שם גם בתי ספר מעורבים, אבל אנחנו לבית ספר של בנות. זה היה בית ספר כללי בית ספר עירוני. שהיו שם 5 בנות יהודיות והיתר גויות והיו יחסים מצויינים מאד אהבנו ללכת לבית הספר

עכשו אם שואלים תמיד אם היתה משפחה דתית. המשפחה לא היתה דתית. בעצם עד לשלושה דורות לפני, המשפחה לא היתה דתית. בית אבי אני יודעת שכבר לא אכלו אוכל כשר וסבא מצד אימי הוא בא עוד מבית מסורתי, אבל בבית סבתא כבר לא היה אוכל כשר. סבא כן הקפיד ללכת כל שבת לבית הכנסת. אבא ואמא הלכו רק בחגים הגדולים, אבל החג שזכור לי בעיקר זה היה חג פסח. סדר פסח, שהיה אצל סבא וזה אחד החגים היפים שאני זוכרת. סבא שלי חוץ משהיה רופא הוא גם היה שר יפה. בנעוריו הוא לא יכל להחליט אם יהיה זמר אופרה או רופא. בסוף החליט שיהיה רופא והזמרה זה ככה תחביב. אז אחרי הסדר הוא היה שר, והבן שלו שידע לנגן יפה בפסנתר ליווה אותו. והוא שר שיר אהבה לסבתא כי הם היו זוג כזה זוג יונים דוגמא לכל המשפחה.

בית ספר, כשאני משווה עם בית הספר של כאן, כמובן לא היו כל האביזרים המודרנים שישנם. לא היו מעבדות מתוחכמות בעצם לא היתה כמעט מעבדה, ולא היתה מלתחה וזה היה בית ספר ישן ואפור כזה, אבל אם אני חושבת מה שנתנו לנו ומה שלמדנו אז נדמה לי שמבחינת השכלה כללית קיבלנו הרבה יותר ממה שילדים מקבלים היום: היסטוריה, ושפות וגיאוגרפיה ואיזשהו ידע על העולם. איזשהו ידע כללי. אני תמיד איכשהו אסירת תודה על גם מה שנתנו לנו בית הספר וגם מחוץ לבית הספר. ההורים שלחו אותנו לכל מיני חוגים. למדנו צרפתית ולמדנו פסנתר, וגרמנית כמובן. והלכנו לאיזה חוג ספרות ותמיד היתה הקפדה שנלמד, שנדע.

בקיץ אנחנו בילינו חודשיים בחופשה. החופשה היתה או באיטליה, שזו היתה אהבה של אבא. או באוסטריה שזו היתה אהבה של אמא אז פעם ככה ופעם ככה. ונסענו תמיד עם כמה מכרים והיו חופשות מאד נהדרות. עכשו כשאני אומרת שלא היינו משפחה דתית, אומרים "הייתם משפחה מתבוללת" זה פשוט לא נכון להתבולל אתה צריך אל משהו. ואני יודעת שכל החברה של הורי זו היתה חברה יהודית, זה שהם לא הלכו כל כך לבית כנסת ולא אכלו כשר על ידי זה לא היו פחות יהודים. זו היתה מנטליות יהודית ובפירוש החברה היתה חברה יהודית.

לתנועת נוער ציונית, הגעתי די מאוחר. לפני זה בגיל 14 בערך, אני ואחותי התאומה (כמובן עשינו הכל יחד) הצטרפנו לתנועה קומוניסטית. להיות קומוניסט בשנות השלושים קודם כל זה לא היה כמו היום. זה היה בראש ובראשונה להיות אנטי פאשיסט אז. היטלר כבר היה, מוסוליני היה. וזו היתה תנועה שהנגדה לזה. אבל כמובן התנועה הקומוניסטית הזו היתה תנועה די נאיבית. אלוו היו סטודנטים מבית טוב. הם הוציאו גם עיתון שהיה בעיקר עיתון של ספרות אוונגרדית, שהיה עיתון די מעניין, אבל התנועה עצמה אחרי זמן קצר התפרקה כי התנועה לא היתה רצינית. לא היה לה שום קשר עם תנועת פועלים וגם אנחנו היינו סך הכל עוד ילדות ועזבנו את זה. אחר כך הצטרפנו לאיזשהו איזה חוג שקראו לזה חוג ויכוח, ככה של צעירים. כל שבוע מישהו הכין איזשהו נושא ספרותי או פוליטי על השקפת עולם, כי בגיל הזה- גיל 15- חשבנו שאכלנו את כל החוכמה בעולם ושנאנחנו יכולים להתווכח על כל דבר בעולם עם כל אחד. וגם בחוג הזה היינו.

לציונות הגענו בצורה כזאת שבפראג היתה קיימת תנועה ציונית בשם כחול לבן. בכלל בבוהמיה. היתה כבר קיימת די הרבה זמן- אבל המנהגים של התנועה הזו החליטו שצריכים באיזשהו אופן לגשת לנוער, שעד עכשו לא נכלל בתנועה הזו וזה נוער מבתי ספר תיכונים צ'כיים ואנחנו קיבלנו כולנו הזמנה הביתה, לא ידענו כל כך ממי, להרצאה של מרטין בובר שהתקיימה. (זו אותה הרצאה שהבחור כעס, שאני לא ידעתי איפה מתקיימת ההרצאה). ואנחנו הלכנו להרצאה ואחרי ההרצאה ניגש אלינו מישהו ושאל אם אנחנו רוצים להפגש באיזה מקום זה וזה באיזשהו במועדון, פשוט הוא אסף כל מיני בני נוער לתנועה ציונית החדשה הזו שקראו לה "אל על" הייתי אז בת 16 ואז הצטרפתי לתנועת נוער הזו. הציונית הזו שלנו היתה אני חושבת, מה שנקרא ציונות הרצלינית. כי אנחנו לא היינו אני חושבת כמו במזרח אירופה שגדלו בבתים דתיים שדיברו עברית או אידיש והיה משהו שנקרא לזה כמיהה לציון. אנחנו בפירוש גדלנו וחונכנו להיות אזרחים רגילים ודמוקרטיים של מדינות שחינו בהם והציונות הגיעה אלינו בתור איזשהי ידיעה ברורה והכרה שבמצב של היום היהודים חייבים שיהיה להם בית לאומי וזה היה דבר כזה הכרתי שאתה הבנת שאתה חייב. שאתה לא יכול... יהודים לא יכולים להשאר בעמים אחרים. כי כאמור זה היה בחצי השני של שנות השלושים. אבל בנוסף לציונות התנועה היתה בשבילנו גם מסגרת חברתית אנחנו היינו קבוצה קטנה איזה 15 איש שתמיד היינו נפגשים. עשינו טיולים בשבתות הלכנו ביחד להצגות, לקולנוע והיה לנו איזשהו מנהיג רוחני, שהיה יותר מבוגר, נשוי והוא ניהל איזה בית ככה פתוח וכל מי שהיה לו חשק קפץ לשם ותמיד מצא שם חברים לאיזה שיחה, ויכוח ובצורה כזו... זו היתה גם מסגרת חברתית מאד נעימה. אבל חוץ מהתנועה אנחנו הלכנו למשל גם לנשפי ריקוד, כשהייתי- כשהיינו- תמיד זו אחותי ואני בנות 15 התחלנו ללכת קראו לזה שיעורי

ריקוד אבל בעצם זה התנהל כנשף לכל דבר, בנות עם שמלות נשף ארוכות, כפפות עד המרפקים ובנים עם סמוקינג. הם היו צעירים והידיים שלהם הזיעו אבל זה היה מנוהל בצורה מאד פורמלית והאמהות ישבו מסביב.. אמא שלי עם לורניון והסתכלה איך הבנות שלה רוקדות. זה היה מין משהו בורגני מהעולם הישן אבל מאד נהנינו.

עכשו איך אנחנו הגענו לעליה. כמובן בתקופה שאנחנו הגענו למחשבה לעליה כבר העולם באירופה.. המצב באירופה, התקדר מאד וכל אחד ידע שבמוקדם או במאוחר יהיה טוב לעזוב את אירופה. אבא שלי לא התנגד, שנעלה ארצה, אבל הוא אמר "בסדר תגמרו את הבגרות וניסע ארצה, נראה מה המצב ונראה מה תלמדו "וככה... אבל הדברים התגלגלו אחרת. אבא שלי נפטר בשנת 38 זמן קצר אחרי פלישת הנפל הראשונה של הגרמנים לצ'כוסלובקיה במאי 38 הוא כבר לא זכה למזלו לראות מה שהיה אחרי זה. אותו המנהיג הזה בתנועה שלנו פעם אסף אותנו עם כל ההורים. ביקש שההורים שיבואו ונשא לפנינו איזה נאום מאד לוחט כזה, שההורים חייבים כרגע לשלוח אותנו ארצה. לא חשוב שכרגע לא גמרנו ללמוד שום דבר. הוא דיבר בצורה מאד דרמטית. והוא אמר אני רואה על פני כולכם סטיגמה של המוות אם לא תשלחו אותם. וההורים היו קצת נבוכים מזה. אבל כמובן שאז, זה היה כבר ב-38 כל אחד ידע שצריכים לצאת. טוב.. זה לא הולך כל כך מהר, חשבנו לגמור בית ספר, אבל אחרי ספטמבר 38 אחרי הסכמי מינכן אחרי מה שהיה, כל אחד חיפש איזושהי הזדמנות לעזוב את צ'כוסלובקיה. אנחנו כמו כל האלה מתנועת נוער ביקשנו בקשה לסרטיפיקט כפי שקראו לזה, והיו כל מיני סרטיפיקטים- סרטיפיקט לסטודנט זה היה מי שגמר כבר את תעודת הבגרות אחר כך היו סרטיפיקטים לחלוצים, אבל זה היו רק מי שגמרו הכשרה חלוצית יותר ארוכה ואחר כך היה באופן מיוחד לבנות סרטיפיקטים של ויצ"ו לכל מיני בתי ספר חקלאים או משקי פועלות כפי שקראו לזה. לדבר כזה אחותי ואני הגשנו את הבקשה. הזמן עבר ושום דבר לא קרה, זה לקח תמיד הרבה חודשים. בינתיים במרץ 39 הגרמנים פלשו לצ'כוסלובקיה ואז הקפואו את כל הבקשות האלה ולא ידענו אם בכלל אפשרי יהיה לצאת. בקיץ של אותה שנה הייתי עוד איזה 3 חודשים בהכשרה חקלאית, באיזה כפר, זה היה המפגש הראשון שלי עם עבודה חקלאית אמיתית. אני בחיים שלי לא הייתי כל כך עייפה. אני נרדמתי בעמידה נשענת על קלשון, כיוון שעבדנו 12 שעות ביום. אבל זה היה קצת מושגים על אנשים בעולם איך חיים אנשים איזה חיים קשים. בכל אופן אחרי הקיץ - בספטמבר פרצה המלחמה ואז חשבנו שבכלל אי אפשר יהיה לצאת אבל בכל זאת קיבלנו את הסרטיפיקט. כמובן שגם אחותי התאומה היתה יכולה לבוא. תמיד עשינו את הכל יחד וגם הגשנו יחד את הבקשה. אבל לה אז היה כבר חבר שיותר מאוחר היה הבעל שלה, הבעל הראשון שלה, שנספה בשואה. והוא לא קיבל סרטיפיקט אמרו לו בתנועה, אתה

תסע בשנה הבאה.. אז היו עוד טיפשים כאלו ואמרו שלכמה אנשים שצריכים לחכות כדי לעבוד בתנועה. והיא לא רצתה לצאת בלעדיו והיא נשארה ולא הספיקה כבר לצאת לפני המלחמה. והיא נשארה ועלתה רק אחרי המלחמה והוא נספה. כך שאני עליתי מכל המשפחה רק אני לבדי. עליתי בסוף דצמבר זה היה כמה חודשים אחרי התחלת המלחמה. נסעתי יחד עם החברה שלי, שהיתה חברה טובה, היא עכשו נפטרה והיתה חברת נאות מרדכי הלכנו יחד לבית הספר, לבית ספר עממי אחר כך לגימנסיה ואחר כך עלינו יחד. היינו יחד על האניה והגענו יחד לבית ספר חקלאי בנהלל. כך שהיתה לפחות איזה נפש חיה. השנים... הייתי שנתיים בנהלל שזה היה נחשב לבית ספר חקלאי טוב. עכשו זה בית ספר חקלאי לכל דבר, אבל אז זה היה בית ספר רק לבנות בהנהלתה של חנה מייזלס. אישיות ידועה דומיננטית מאד מבין החלוצות הפמיניסטיות של אותן השנים. אני נורא לא אהבתי את השנתיים האלו, הייתי בעצם די אומללה. אבל אני העזתי להודות לעצמי שהייתי ממש מיזרבל אחרי כמה שנים מכיוון שידעתי שהיה לי מזל כזה שהצלחתי לצאת מאירופה אז לא יכולתי להיות כזה בן אדם בר מזל כזה ולהיות כל כך אומללה, אבל אחר כך כשדברתי עם החברה שלי היא אמרה שגם לה אלו היו השנתיים הכי אומללות בחייה. היו שם מדריכות ומורות ובאופן מוחלט לא היתה להם שום הבנה לבנות שלא היה להם שום קשר עם הבית אנחנו לא יכולנו יותר לכתוב כי היתה כבר מלחמה וזו היתה כבר ארץ עוינות אנחנו ככה התכתבנו בצורה כזאת, היתה לי איזה כתובת בארץ ניטרלית, ככה כל אחד עשה את זה, שלחנו את המכתב לאותו האיש, שהוציא את המכתב מהמעטפה הכניס למעטפה חדשה הדביק בול של הארץ שהוא נמצא בה ובצורה כזו זמן קצר התכתבנו עם הבית, אבל אחר כך כשאמא והאחיות הלכו לטרזינשטט זה נפסק.. ולא היה לי כל מושג. קיבלתי פעמיים מכתב דרך הצלב האדום אבל בעצם עד סוף המלחמה לא ידעתי מי חי, מי לא חי, שום דבר לא. טוב עכשו הליכה לקיבוץ החינוך או ההכוונה בתנועת נוער ציונית היתה למעשה לקראת קיבוץ אז אצל כל האנשים ההליכה לקיבוץ היה דבר ברור מאליו כולם התחילו את הקרירה שלהם בקיבוץ. חלק מהם עזבו מהר מאד, חלק נשארו אבל ההליכה לקיבוץ היה הצעד הראשון הטבעי שכן האשם עושה. אני הגעתי לחוליות במקרה. אני בעצם הייתי קשורה עם הגרעין של נאות מרדכי וגם הכרתי כן את האנשים מהגרעין הצ'כי. הגעתי הנה דווקא עם הולנדיה אחת מנהלל, שאמרה לי הנה יש קיבוץ נורא יפה בוואי.. ובאנו הנה. והיא בסופו של דבר לא נשארה ואני כן נשארתי. אני באתי לחוליות בפברואר 42, הקיבוץ היה די בהתחלה ואני הוקסמתי קודם כל הוקסמתי מהמקום.. המקום היה משהו יוצא מהכלל יפה, מבחינת נוף מבחינת הסביבה. מה שאותי משך בקיבוץ, בחיי קיבוץ היו בעצם שני דברים: הדבר הראשון היה בעצם הצד החלוצי הענין הזה של בניית דבר מה חדש, של היצירה, שהנה לא היה פה קודם משהו. וגם את חושבת שמכיוון שזה היה

בזמן המלחמה וכל העולם מסביב נהרס ופתאם יש פה, דבר קטן, מקום אחד קטן שאתה עושה משהו קונסטרוקטיבי. זה מאד דיבר אלי. הדבר השני שמשך אותי בקיבוץ זה היה הרעיון של החברה היותר צודקת ככה במובן הסוציאליסטי, חברה שמשרתת את עצמה. כי כשהייתי ילדה, והיו לנו בבית עוזרות, אני לא אהבתי את זה. אני תמיד הבטחתי לעצמי שכשאני אהיה גדולה לי לעולם לא תהיה עוזרת. את זה לפחות קיימתי. אני לא יכולה להגיד שמכל דבר התלהבתי בהתחלה קיבוץ. למשל יש צדדים של החיים השיתופיים אבל למשל התלות הזו שיש לך למשל במחסנאית, שהיא צריכה לקבוע מה שתלבשי זה לא היה נראה לי שזה מאד נחוץ בשביל חיי חלוצים. חשבתי שאפשר לנהל חיי חלוצים גם בלי התלות הזו, אבל בתקופה הזו באופן כללי זה היה הדבר הפחות חשוב, והדברים היותר גדולים הם היו לפי רוחי. אני מאד התלהבתי.. וגם מחיי החברה, כי אנשים היו מאד פתוחים. החברה היתה פתוחה. אנשים דיברו. אומרים עכשו שלא היה לכם משהו אחר לעשות, נכון- בערב היה חם, אנשים ישבו על הדשא ושוחחו וגם לפעמים סתם אנשים שלא היה ביניהם קשר מיוחד הלכו וטיילו ושוחחו על כל מיני דברים. ואז הפתיחות הזו מאד מצאה חן בעיני.

אני עבדתי בהתחלה בחקלאות. עבדתי בשדה בתחילת הקיץ מתוך התלהבות אמיתית ככה עבודת האדמה, פעם ראשונה שאתה שייך לאיזה קרקע, מאד התלהבתי מזה. היה לנו.. אני זוכרת שעבדתי בשנה הראשונה בבוטנים היו לנו שדות בוטנים. העבודה חלק גדול היה עישוב, ככה עישוב אין סופי של כל היום אבל אני לא זוכרת את זה כמשהו.. זה היה קשה, אבל לא נורא. אנחנו לקחנו איתנו החוצה קצת אוכל, היו לנו ג'ארות ענקיות כאלו עם מים. חפרנו בור באדמה והכנסנו לשם את הג'ארות כדי שהמים ישארו קרים ובאמת היו טובים וקרים ומה היה ארוחת 10, איזה לחם עם ריבה בלתי אפשרית, שבצחוק קראנו לה "נקטר" כי היא היתה ההפך ממזון אלים וטוב חוץ מזה איזה עבודות עוד? בגן ירק, ועוד איזה עבודות, אני זוכרת שגידלנו פה פעם עדשים. אני זוכרת את האסיף העדשים, עשינו הכל ביידים, לא היתה לזה מקצרה. איכשהו גלגלו את זה ביידים, זו היתה עבודה קשה. וזמן קצר עבדתי בלול, עבדתי זמן קצר עבדתי ברפת. עד שאמרו שיש חוסר ידיים עובדות בשירותים ושאני צריכה להכנס למטבח ואז נכנסתי למטבח ובמטבח עבדתי הרבה זמן.

אבל עכשו אני אחזור רגע עוד לתנאי דיור. אני חושבת שבשנתיים הראשונות עברתי.. אני פעם עשיתי חשבון- 12 מקומות דיור. קודם כמובן בצריף הראשון, שכבר לא היה קיים. צריף שגם היתה לו רצפת עץ ושאמרו שהוא נגמר בצורה כזו שהוא ברח עם הפשפשים. וגרנו או כמה בנות ביחד או אחר כך כפרימוס, אבל למזלי לא הרבה זמן כי

זה היה באמת סידור ברברי ביותר. ואחר כך גם גרתי באוהל. אוהל שיום אחד יפה בחורף התמוטט ונפל עלי ועל מירה, שגרתי איתה אז באוהל ועברנו לפינה של חדר האוכל עד גרנו שם כמה ימים, עד ששוב הקימו לנו את האוהל. כל סיפורים האלה.. כיום נוהגים לחשוב נניח בצורה קצת נוסטלגית לתקופה הזו ונוסטלגיה היא כמובן אתה מתגעגע לנעורים אבל האמת שהתנאים היו מאד קשים בעיקר התנאים הסניטריים שעד היום מתחלחלת כשאני חושבת עליהם. העניין הוא לא, שאנחנו חשבנו שהתנאים הם טובים ובסדר, העניין הוא שכל אחד היה מוכן לקחת על עצמו את הדברים האלה, אצל כל אחד זה היה ככה.. שאם חשב אי פעם על עזיבה זה היה מכל מיני סיבות, אבל בוודאי לא בגלל התנאים. וזו הנקודה העיקרית: אף אחד לא עזב בגלל תנאי דיור.. בגלל בתי שימוש ודברים כאלו.

עכשו נחזור לעבודה: אני חושבת.. על התנאים במטבח בוודאי כל אחד כבר דיבר על המטבח הישן, שהיה שם איזה תנור סולר שבבוקר בארבע מישהו הדליק אותו ואחר כך הוא רעש כל היום. התחלנו לעבוד בארבע בבוקר ואני לא יודעת למה בארבע בבוקר אבל ככה זה. אני זוכרת שפעם אחת אפילו הלכנו לאיזה הצגה בכפר גלעדי, וכנראה נסענו עם עגלה וסוסים, בכל אופן כשנגמרה ההצגה לא היה איך לחזור. ואני וגרטל, שעבדנו אז יחד במטבח, חזרנו ברגל מכפר גלעדי וישר הלכנו לעבוד במטבח זה היה שלוש בבוקר. התחלנו את העבודה בשלוש בבוקר. מה היה צריך קודם לבשל את הדייסה ואת כל הדברים כאלה. דייסה זה היה משהו חשוב ביותר בתפריט, אני עד היום אוהבת דייסה. ואז היה משהו שקראו לו דייסת לחם זה היה די טעים. עשו כל מיני דייסות. המאכלים..אני לא מצאתי אותם גרועים, היו מרקים טובים, היה מעט מאד בשר. היו כל מיני קציצות אוויר ודברים למיניהם שאם זה היה טרי זה לא היה רע. והיה די קשה לבשל מכיון שהיה חום אימים ליד התנור סולר הזה וכי הכל היה צריך לעשות בידיים במטבח.. התקופה שעבדתי במטבח היו בה עליות וירידות היתה הערכה מאד קטנה אז לענפי שירות בקיבוץ, כך שהיתה שם תחלופה תמידית של אנשים של עובדים, עבדתי גם זמן מה במטבח ילדים, שזה היה הרבה יותר נחמד. מטבח קטן יותר אינטימי שם היה נעים בהחלט לעבוד. עבדתי במטבח הרבה שנים- 12 שנה, למה עבדתי כל כך הרבה זמן במטבח אני לא זוכרת, אולי לא היתה לי ברירה אחרת. אני סך הכל אוהבת לבשל עד היום רק חבל שהתנאים לא היו כל כך מוצלחים. אחד הדברים שאהבתי באותן שנים זה שמירת לילה, יש אנשים שלא אוהבים את זה, אבל אני אהבתי בלילה את השקט הזה, את הרגיעה, ללכת מבית לבית, ובנוסף את המוסד הזה של השומרת. הרי היו אנשים ציפורי לילה. שהיו באים בלילה ומספרים סיפורים. יש לפעמים דברים שאדם לא מספר עליהם הוא מספר עליהם בלילה. לכל אדם שהיה לו מצב רוח או היה לו חשק לאכול

היה מופיע. והיו לי פעמים שומרים שכבר מראש הזמינו את התפריט שאני צריכה לבשל להם ואחר כך עוד כל מיני נספחים שהיו מגיעים. והשבוע הזה של השמירה, היה פסק זמן מאד נעים בתוך השנה הזו של העבודה.

בהתחלה סיפרתי על ההתלהבות שלי מהקיבוץ בשנים הראשונות. פחות או יותר ההתלהבות הזו פגה כשגילה נולדה. נכון שאני ידעתי לפני כן שהילדים גרים בבית ילדים, אבל עד שאתה לא עובר את זה על גופך אתה לא יודע, אני עם החינוך השיתופי, בעיקר עם הלינה השיתופית לא יכולתי להשלים לעולם. בעצם היו הרבה בחורות כאלו בהתחלה חשבתי שרק אם כולנו נרצה, נוכל אחת-שתיים לשנות את השיטה, בכל אופן זה לקח דור שלם. גילה נולדה בזמן שעבדתי במטבח כבר, והריון ולידה זה לא היה משהו שבמיוחד הפריע בעבודה. בעצם היתה לנו, ויש לי עד היום אני חושבת גישה כזו מאד חיובית לעבודה, שגם הרבה בחורות באותה תקופה, שלא היינו נניח כל כך מרוצות מהעבודה, וגם הרבה דברים לא כל כך מרוצות מאורח החיים שלנו, זאת אף עם לא היתה סיבה לא לעבוד בסדר, כי לעבוד בסדר ויחס חיובי לעבודה היה אחד מהדברים הבסיסיים, גם אם אתה לא עם הדברים האחרים לא היית כל כך מבסוט.

בבית הילדים התנאים השתפרו במשך השנים. והשנים. והתנאים אני לא מתכוונת לתנאים הפיזיים אני מתכוונת לחופש פעולה קצת יותר של ההורים. כי בהתחלה ההורה היה ממש אפס, לאט לאט הדברים השתנו והשתפרו כבר שיעל היתה קטנה, הדברים היו הרבה יותר טובים מאשר כשגילה היתה קטנה.

טוב אני אחזור לעבודה. כשהפסקתי לעבוד במטבח בשנת 58, רציתי לצאת רציתי לעשות משהו אחר ויש מעט מאד אפשרויות של עבודה בשביל בחורות בקיבוץ. בדיוק התפנה מקום עבודה בלול והתחלתי לעבוד בלול. אבל קודם, רציתי להגיד שלספור את האנשים שעבדתי איתם במטבח, זה אי אפשר לזכור זה היו עשרות, עשרות אנשים. מה שזכור לי בעיקר זה איזושהי תקופה שבה בלהה כהן היתה אקונומית וכל ערב היינו נפגשות בחדר האוכל כדי לדבר על התפריט של מחרת. בשביל בלהה, שגם היתה אשה בודדה זה היה מפגש חברתי. ישבנו שם חצי שעה, שלושת רבעי שעה ודנו אם מחר יהיה כרוב אדום או כרוב אחר, ו כאלו דברים. זה היה מפגש לגמרי לא רע.

טוב, כפי שאמרתי התחלתי לעבוד בלול, אניטה היתה שם האחראית ואני עבדתי איתה כשניה, היה, גם אריה סנדרס והיו כל מיני אנשים מזדמנים. אני זוכרת שגם היתה שם שולה אחות של שוש בן דוד, עבדה שם גם זמן מה. עבדנו בדרך כלל 4 אנשים. אני עבדתי לרוב עם האפרוחים הצורה של הלול היתה די פרימיטיבית אז אבל את העבודה עם האפרוחים אני אהבתי. עשינו את הכל, לתת להם אוכל, להזריק להם, הרי בהתחלה

כשהם באים צריך לתת להם זריקות, ולנקות והכל מה שצריך לעשות. אבל למעשה ראיתי גם בעבודה כלול איזושהו דבר ארעי עד שנמצא משהו שיהיה יותר לרוחי. כי בתקופה הזו כבר חשבתי שאני רוצה עבודה קצת יותר מעניינת, משהו שגם אני אוכל קצת להשתמש בראש ואז חיפשתי ומצאתי את העבודה במעבדה. ובמעבדה התחלתי לעבוד בשנת 63. ואז מבחינת עבודה התחילה לי תקופה חדשה.

עכשו משהו על הילדים על איך זה היה להיות הורה באותה תקופה של לינה בבתי ילדים. הילדים הגיעו הביתה בארבע אחרי הצהריים. טוב היה לך בדרך כלל 4 שעות זמן להיות עם הילדים ועל ידי זה ההתעסקות עם הילדים היתה יותר אינטנסיבית מאשר זה עכשו. כי אתה ידעת שזה הזמן המוקדש לילדים. אתה לא עשית שום דבר אחר. שיחקת איתם, הלכת איתם לטייל ואני גם זוכרת דברים נחמדים שעשינו עם הבנות. בקיץ יוסף היה לוקח טרקטור ועגלה והיינו הולכים לבניאס לאיזושהו מקום יפה. התיישבנו שם גם בישראלנו שם. יוסף באותה תקופה גם היתה עובד בבריכות דגים. לפעמים היה צד עופות מים-תרנגולות מים והיינו מבשלים את זה. ארוחת ערב ככה משותפת היינו עושים במוצאי שבת בבית, הייתי מבשלת את זה בבית על פתיליה בבית שימוש, היו תנאים כאלו. אבל הבנות היו רבות אחר כך ביניהם מי שירחץ כלים זה מה שכבר היום לא יכול להיות. ואחרת לחופשות לא נסענו עם הילדים, פשוט לא היתה לנו אפשרות. היתה לנו חופשה אחת עם הילדים, כשקיבלנו את הבית של ההורים של דיני בכפר לימן לשבוע. וזו היתה החופשה היחידה שיכולנו לבלות איתן כי אתה קיבלת כל כך מעט כסף, יכולנו אנחנו לנסוע אולי לקרובים. אבל חופשה אמיתית לצערי אף פעם לא היתה לנו. דובר כבר הרבה על ההשכבה בבתי ילדים, שזה אחד הדברים הברברים ביותר שקיימים. אצלנו היה קצת יותר טוב מאשר בקיבוצי השומר הצעיר ששם רק המטפלת השכיבה. אצלנו בכל זאת ההורים השכיבו. אבל כשאני רואה עכשו את הדור הצעיר יש להם כהורים חיים הרבה יותר טובים ושלמים. גם אם הם לא מתעסקים באופן אינטנסיבי עם הילדים. בכל זאת תמיד כשאנשים מבחוץ שאלו אותנו, "רואים כל כך מעט את הילדים, האם יש השפעה על הילדים?" אני חושבת שבכל זאת כל ילד וילד, אותן השעות שהוא היה עם ההורים, היו מאד משמעותיות. נדמה לי שההשפעה של ההורים בכל התקופות נדמה לי שהיתה גדולה. עכשו אני

אחזור לעבודה. אני לא למדתי את העבודה הזו שאני עובדת בה, למעשה אני אף פעם לא למדתי מקצוע. אני בחיים שלי גמרתי בית ספר תיכון שזה נקרא השכלה כללית, אבל אף פעם לא למדתי מקצוע. גם במטבח עבדתי בצורה של..למדתי את זה בצורת שוליה אפשר להגיד. למדתי ממישהו ואחר כך הטעם האישי ולפי איזושהי התפתחות.

גם במעבדה - עשיתי איזשהם קורסים בתל חי: כימיה, כימיה אורגנית פיזיולוגיה של צמחים, וכל מיני קורסים כאלו. לצערי פחות מידי כי זה לא היו לימודים מסודרים. פשוט באותה תקופה, אצל אנשים מהדור שלי זה לא היה כל כך מקובל. אבל בכל זאת הספקתי משהו ללמוד ואני חושבת..בעבודה שלי אני בהחלט מרוצה. עבדתי מספר שנים בראש פינה, בבית של פרופסור מר. וזה מזכיר לי שפרופסור מר בהחלה שהייתי בחוליות הוא היה עובר את המשקים: חוליות, עמיר, הקיבוצים האלו איפה שהיתה מלריה והיה תופס את היתושים האלו, והיה לו אצלנו בחוליות צריף שהוא היה לן בו. אחר כך כשהוא כבר לא היה בא, אז הצריף היה ריק וגרו בו. אני זוכרת שמרגלית וחיים היו גרים בצריף הזה. והיתה איזו תקופה שלא היה לי איפה לגור. אז בימי השבוע כשחיים היה גזבר אני גרתי עם מרגלית שם בצריף. ובסופי שבוע כשחיים חזר אני הלכתי לגור במקום אחר. וזמן מה כשכבר התקשרתי עם יוסף, ויוסף היה גר בנוקטה, אני גרתי איתו בנוקטה בחברת הכידונים והרובים. תנאי דיור בעצם התייצבו קצת כשאנחנו עברנו לבית שאנחנו גרים בו עכשו. בשנת 62. אלו היו דירות קטנות. אז לא היו נראות לנו כל כך קטנות. למעשה עוד לפני זה כשנכנסו לצריף. לצריף נכנסנו בשנת 54. וזה היה בעינינו נראה כארמון כי זה היה בית עם שירותים - דירה, לא סתם חדר, שיש לנו דירה, זה היה ממש משהו... פלא מהשמיים. וזה כל כך מענין כי כל האנשים שבעצם באו מבתים מסודרים, לגמרי שינו את הקנה מידה שלהם. כיום אני חושבת שרק בגיל 60 הגעתי בקיבוץ לקצת השיכלולים הטכניים שהיו לי בילדות, למשל טלפון מים חמים במקלחת דברים כאלו.

איך הכרתי את יוסף הדבר המעניין הוא, שאנחנו שנינו לא רק בני אותה עיר, אלא גם גרנו בפראג באותו הרחוב. אני גרתי במספר 15 ויוסף במספר 19 זאת אומרת היו בינינו רק 2 בתים. איך לא הכרנו. יוסף בא ממשפחה מאד דתית וזו חברה שבעצם לא היה לנו שום קשר איתה. אני באתי לחוליות בתחילת שנת 42 ויוסף בא כגפיר בסוף שנת 42 מישהו סיפר לי שהנה הגיע איזה בחור פרגאי ואני דהרתי אליו ואמרתי לו " שמעתי שאת גם מפראג" יוסף אמר "כן" לא עשה עליו רושם במיוחד. אבל בכל זאת המוצא המשותף. אבל בכל אופן ככה הכרנו רק בחוליות. יוסף בא כגפיר-שכיר - אבל כיוון שהוא ממילא בעצם רצה לחיות בקיבוץ אז הוא החליט להשאר פה. זה בעצם כל הסיפור. אנחנו גרנו גם כן ביחד גרנו בכל מיני מקומות. בהתחלה הוא גר בנוקטה ואני רק...ככה גם הייתי איתו, כשעוד לא היינו ממש ביחד רק לפעמים גרתי שם. ואחר כך קיבלנו חדר באחד מהבתים הישנים. זמן מה חלקנו את החדר עם עוד זוג. למזלנו רק זמן קצר. אחר כך אחרי מלחמת השחרור, כשבאו העליות הגדולות אז אנחנו התבקשנו לפנות את הדירות שלנו כדי לתת אותם לעולים חדשים, ואז שוב איזה חודשים גרנו באוהל. עד שאנשים שבאו עזבו, כי מאותה עליה כמעט לא נשאר אף אחד. ואז באותו

החדר הזה של 4*3 המפורסם, גרנו עד שעברנו לצריף. עם יוסף התחתנו ב-44 באוקטובר 44. התחתנו במטולה. אז לא היה מקובל שמזמינים את הרב. אנחנו נסענו עם עגלה וסוסים עד לכפר גלעדי. היו לנו שני עדים, העד האחד היה ירי והעד השני זאבקו ומכפר גלעדי למטולה הלכנו ברגל, אני כבר לא זוכרת מדוע אבל הלכנו ברגל. והגענו לשמה. והרב שהוא היה גם שוחט ניגב לו את האצבעות מהנוצות ושאל אותנו אם יש לי מטפחת אמרתי כן, אם יש לי טבעת, אחרת הוא יכול להשאיל לי בעד כמה כסף, וככה היתה החופה. החופה היתה קצרה מאד. אספו את המנין מהרחוב. אבל היתה לנו מסיבה- מסיבת חתונה יוצאת מן הכלל יפה בחוליות. שמה כל הצ'כים אירגנו לנו איזה ריקוד צ'כי בשם בסדה (BESEDA) ועשו את זה בצורה יוצאת מהכלל יפה. בינה תפרה את התלבושות. בכלל זו היתה מסיבה יפהפיה. לצערי רק אח של יוסף היה, כי לא היתה לנו חוץ מזה שום משפחה. אח של יוסף היה בארץ. באיזשהו אופן אירוני של הגורל, התברר לנו אחרי המלחמה, שבאותו היום שהתחתנו ההורים של יוסף נשלחו לאושוויץ. איך היינו לבושים לחתונה. בבגדים רגילים. אני חושבת שבאותה שנה בשנת 44 היו לי כל הבגדים שהבאתי מחוץ לארץ. כי דבר חדש כמעט לא היה, אז לבשתי את אחת השמלות היפות, שבדרך כלל לא היתה לי הזדמנות ללבוש אותם. יוסף היתה לו חלוצה רוסית רקומה ומכנסי חקי. ובמסיבה בערב כל האנשים לבשו חולצות לבנות וזו בהחלט היתה מסיבה לכלל הקיבוץ. ומסיבה היתה מאד יפה. מהתחלה היו מסיבות... חתונות היו כמובן אירועים לכלל הקיבוץ.

הייתי במשך השנים במספר ועדות. הייתי כמה פעמים סדרנית עבודה.. היה סדרן שסידר את העבודות של הבחורים וסדרנית שסידרה את העבודות של הבחורות. זה לא היה ג'וב מלא. אתה קיבלת שעתיים בשביל התפקיד הזה. כמובן שזו היתה עבודה קשה. מכיוון שתמיד חסרו אנשים ומה שאתה בעצם...אתה הצטרפת הרבה פעמים להתחנן לפני איזה חברה שתעשה עבודה זו או אחרת אבל כללית זה היה בסדר. אני זוכרת טוב את התקופה שהייתי סדרנית ויוסף בר אשר היה מרכז משק. היתה לנו עבודה משותפת טובה מאד. חוץ מזה הייתי מספר פעמים בוועדת חברה והייתי במזכירות זמן מה. אז עוד לא היה לחוד מזכירות חברתית ומזכירות כלכלית, היתה מזכירות משותפת. אני זוכרת שבאותה תקופה היה שם אברי, היה גם יוסי פינטו וזה בערך הכל. אני חושבת שבועדת חברה הייתי 3 פעמים נדמה לי. אני לא חושבת שהפעילות של ועדת חברה היתה מאד שונה ממה שהיום אנשים הם לא שונים. אנשים הם באופן בסיסי זהים. הבקשות הן אולי בקנה מידה אחר. אבל הבקשות באופן בסיסי הן אותן הבעיות הפרסונליות שיש היום, שזה מעורב. בעיות פרסונליות וכספיות כי זה תמיד קשור.

עכשו כשחוליות חוגגת את שנת ה-50 אני הרבה פעמים חושבת על מה משמעות היתה של החיים שלנו פה באותה תקופה. האם היה להם איזשהו ערך? האם עשינו משהו? אני יודעת שאומרים באופן כללי ש"בנינו את הקיבוץ" אבל אני לא כל כך לא בטוחה האם יש מישו בארץ שהיום מעריך את זה. הייתי מאד מרוצה עם המפעל הזה לו ידעתי שהוא זוכה להערכה כללית. נדמה לי שהמפעל..באותה תקופה היה דבר גדול ונדמה לי שגם כיום אם מסתכלים על כל השנים נדמה לי שאז זה עשה משהו.. תרם משהו.. אבל אני לא בטוחה איך זה מצטייר בעיני הציבור.